

מצות שמיטת קרקעות בזה"ז

האם א"י של היום היא א"י?

א. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף פב עמוד א

וסבר ר' יוחנן תרומה בזמן הזה דאורייתא? והתניא, "שתי קופות, אחת של חולין ואחת של תרומה, ולפניהם שתי סאין, אחת של חולין ואחת של תרומה, ונפלו אלו בתוך אלו, הרי אלו מותרים, שאני אומר תרומה לתוך תרומה נפלה, וחולין בתוך חולין נפלו." ואמר ריש לקיש, והוא שרבו חולין על התרומה [כדי שאפ' אם נפלו תרומה לחולין, מ"מ בטילה היא]. ור' יוחנן אמר, אף על פי שלא רבו חולין על התרומה. בשלמא לריש לקיש קסבר בדרבנן נמי רבויא הוא דבעינן [ואינו סומך על "שאני אומר" לבד], אלא לרבי יוחנן קשיא [אי הוי דאורייתא, איך סומכין על 'שאני אומר'?!]! הא מני [האי ברייתא]? רבנן היא, ואנא [ר' יוחנן] דאמרי כרבי יוסי; דתניא בסדר עולם, "אשר ירשו אבותיך וירשתה" - ירושה ראשונה ושניה יש להן, ושלישית אין להן, "וא"ר יוחנן: מאן תנא סדר עולם? רבי יוסי.

ב. רש"י מסכת יבמות דף פב עמוד ב

שלישית אין להם - כלומר, לא בעי למהדר ומירתא דירושה עומדת היא. ואשמעינן האי קרא דלא בטלה קדושת הארץ בגלות טיטוס.

ג. תלמוד בבלי מסכת יומא דף ט עמוד ב

ריש לקיש הוי סחי בירדנא, אתא רבה בר בר חנה [דהוה בבליא] יב ליה ידא. אמר ליה: אלקא! סנינא לכו, דכתיב 'אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז', אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא, נמשלתם ככסף, שאין רקב שולט בו. עכשיו שעליתם כדלתות, נמשלתם כארז שהרקב שולט בו.

ד. רש"י מסכת יומא דף ט עמוד ב

סנינא לכו - לכל בני בבל שלא עלו בימי עזרא, ומנעו שכינה מלבוא מלשוב לשרות בבית שני. כדלתות - שער שיש בו שני דלתות, פותח אחד וחבירו סוגר, כך עליתם לחצאין.

ה. רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ו הלכה טז

ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר "והשמותי את מקדשיכם" ואמרו חכמים אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים.

אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבים, וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל. וכיון שעלה עזרא וקדשה, לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש היום, ואף על פי שנלקחה הארץ ממנו וחייב בשביעית ובמעשרות על הזרך שביארנו בהלכות תרומה.

האם שמיטה קשורה עם יובל?

ו. תלמוד בבלי מסכת ערכין דף לב עמוד ב

תניא, "ר' ישמעאל בר' יוסי: למה מנו חכמים את אלו [ערים ששייך בהם הלכות בתי ערי חומה]? שכשעלו בני הגולה מצאו אלו וקידשום, אבל ראשונות בטלו משבטלה קדושת הארץ. קסבר: קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא.

ורמינהי, "א"ר ישמעאל בר' יוסי: וכי אלו בלבד היו? והלא כבר נאמר, 'ששים עיר כל חבל ארגוב כל אלה ערים בצורות!' אלא למה מנו חכמים את אלו? שכשעלו בני הגולה מצאו אלו וקידשום - קידשום? הא אמרינן דלא צריך לקדשינהו! אלא מנאום - ולא אלו בלבד, אלא כל שתעלה לך מסורת בידך מאבותיך שמוקפת חומה מימות יהושע בן נון - כל מצות הללו נוהגות בה, מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא! איבעית אימא, תרי תנאי ואליא דר' ישמעאל. ואיבעית אימא, חד מינייהו ר' אלעזר בר יוסי אמרה; דתניא, ר"א בר יוסי אומר: אשר לזו חומה - אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן.

מאי טעמא דמ"ד "קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא?" דכתיב, "ויעשו בני הגולה השבים מן השבי סוכות, וישבו בסוכות כי לא עשו מימי יהושע בן נון כן בני ישראל וגו' ותהי שמחה גדולה מאד," אפשר בא דוד ולא עשו סוכות עד שבא עזרא? אלא מקיש ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי יהושע, מה ביאתם בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה, אף ביאתן בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה...

ומי מנו שמיטין ויובלות? השתא משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו יובלות, עזרא דכתיב ביה, "כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים ושש מאות וששים," הוה מני? דתניא, "משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט המנשה בטלו יובלות, שנאמר, 'וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה', בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן. יכול היו עליה והן מעורבין, שבט בנימין ביהודה ושבט יהודה בבנימין, יהא יובל נוהג? תלמוד לומר, 'לכל יושביה', בזמן שיושביה כתיקונן ולא בזמן שהן מעורבין!" א"ר נחמן בר יצחק, מנו יובלות [רק כדי] לקדש שמיטין.

הניחא לרבנן דאמרי: שנת חמשים אינה מן המנין [ולכן צריך לדעת איזו שנה היא של יובל], אלא לרבי יהודה דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן, למה לי [למנות יובל]? בשמיטין סגיא! הא ודאי דלא כרבי יהודה.

ולא מנו שמיטין ויובלות? והכתיב [בצדקיהו], "מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך", והוינן בהו, 'מקץ שבע שנים', והכתיב: 'ועבדך שש שנים', ואמר רב נחמן בר יצחק: שש לנמכר ושבע לנרצע [שיוצא ביובל אפילו אם הוא רק שנה א' אחרי שנרצע]! ההוא בתוכחה כתיב, וקאמר נביא: 'השלחתם [כשהייתם חייבים לשלח]'. והכתיב: 'וישמעו וישלחו!' אלא אמר ר' יוחנן: ירמיה החזירן ויאשיה בן אמון מלך עליהן. ומנא לן דהדור?...

ז. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שביעית פרק י הלכה ב

מכאן ["השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך וכו'"] סמכו לפרוזבול שהוא מן התורה. ופרוזבל דבר תורה הוא?! כשהתקין הלל סמכוהו לדבר תורה. א"ר חונא קשייטא קומי ר' יעקב בר אחא, כמ"ד מעשרות מד"ת [וכן שמיטה] והלל מתקין על ד"ת?! אמר רבי יוסי, וכי משעה שגלו ישראל לבבל לא נפטרו מן המצות התלויות בארץ? [אבל הבעייה במקומה עומדת:] והשמט' כספים נוהג בין בארץ בין בח"ל ד"ת! חזר רבי יוסי ואמר [שם ב] 'וזה דבר השמיטה שמוט (כל) - בשעה שהשמיטה נוהגת ד"ת, השמטת כספים נוהגת בין בארץ בין בח"ל ד"ת. ובשעה שהשמיטה נוהגת מדבריהם, השמטת כספים נוהגת בין בארץ בין בח"ל מדבריהם.

תמן אמרין אפילו כמאן דאמר מעשרות ד"ת, מודה בשמיטה שהיא מדבריהם, דתני [שם ב] 'וזה דבר השמיטה שמוט' - רבי אומר שני שמיטין הללו, שמיטה ויובל, בשעה שהיובל נוהג שמיטה נוהג ד"ת, פסקו יובלות שמיטה נוהגת מדבריהם. אימתי פסקו היובלות? [ויקרא כה י] 'יושביה' - בזמן שיושביה עליה, לא בזמן שגלו מתוכה. היו עליה אבל היו מעורבבים, שבט יהודה בבנימין ושבט בנימין ביהודה, יכול יהו היובלות נוהגין? ת"ל 'יושביה' לכל יושביה' - נמצאת אומר כיון שגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט המנשה בטלו היובלות.

ח. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ב עמוד ב

תנן: "משקין בית השלחין במועד ובשביעית." בשלמא מועד משום טירחא הוא ובמקום פסידא שרו רבנן, אלא שביעית, בין למאן דאמר משום זורע, ובין למאן דאמר משום חורש, זריעה וחרישה בשביעית מי שרי? אמר אביי: בשביעית בזמן הזה, ורבי היא, דתניא, "רבי אומר: וזה דבר השמטה שמוט - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, ובזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים."

ט. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמוד א

תנן התם, "פרוסבול אינו משמט. זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', עמד והתקין פרוסבול..." ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא שביעית, והתקין הלל דלא משמטא?

אמר אביי, בשביעית בזמן הזה, ורבי היא, דתניא, "רבי אומר: 'וזה דבר השמיטה שמוט' - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים, ותקינו רבנן דתשמט זכר לשביעית." ראה הלל שנמנעו העם מלהלוות זה את זה, עמד והתקין פרוסבול. ומי איכא מידי, דמדאורייתא לא משמטא שביעית, ותקינו רבנן דתשמט? אמר אביי: שב ואל תעשה הוא. רבא אמר: הפקר ב"ד היה הפקר, דאמר ר' יצחק, מנין שהפקר ב"ד היה הפקר?...?

י. ספרא בהר פרשה ב:א:ב

מניין עשה שביעית אף על פי שאין יובל? תלמוד לומר 'והיו לך שבע שבתות שנים'. ומנין עשה יובל אף על פי שאין שביעית? תלמוד לומר 'תשע וארבעים שנה' דברי ר' יהודה. וחכמים אומרים שביעית נוהגת אף על פי שאין יובל, והיובל אינו נוהג אלא אם כן יש עמו שביעית.

"כל יושביה עליה"

יא. רמב"ם הל' שמיטה ויובל י:ח

משגלה שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו היובלות שנאמר "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" בזמן שכל יושביה עליה, והוא שלא יהיו מעורבבין שבט בשבט אלא כולן יושבים כתקנן. בזמן שהיובל [נוהג בארץ] נוהג בחו"ל שנאמר יובל היא בכ"מ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית.

יב. תוספות מסכת גיטין דף לו עמוד א

בזמן שאתה משמט כו' - ...והוא דאמר בסוף ערכין (דף לב:) מנו יובלות לקדש שמיטין, דמשמע דיובל לא נהג, היינו למאי דס"ד התם מעיקרא דלא חזרו עשרת השבטים שגלו ולא היו בגלות בכל אלא ב' שבטים, וכשעלו בבית שני לא היו כל יושביה עליה. אבל במסקנא דאמר' דירמיהו החזירן ויאשיהו מלך עליהן נמצאו דהיו שם מ"ב שבטים. ואף על גב שלא עלו כולם חשיב כל יושביה. ומיהו קשה דזיל קרי בי רב הוא דבעזרא מני לכל י"ב שבטים.

יג. שו"ת ציץ אליעזר חלק י סימן א

(ט) ... ואמינא בזה מילתא חדתא, והוא, דיש לומר שהמודד הוא ששים ריבוא מישראל כפי שמצינו שהיה בכזאת ביוצאי מצרים שיצאו לכבוש את הארץ, וכל שנמצאים בארץ ישראל ס' ריבוא מישראל נקרא כבר כל יושביה עליה, ובימי עזרא מכיון שלא עלו כמספר הזה,

ועלו רק ארבע רבוא אלפים ושלוש מאות וששים ככתוב בספר עזרא, ולא הגיע מספרם אפילו לכדי רוב של ס' רבוא על כן לא הועילו בקידושם לחייב בתרו"מ מה"ת.

ונתעוררתי לחידוש זה ע"פ מרגניתא טבא שמצאתי בזה בחידושי רבינו גרשום מאור הגולה ז"ל על ערכין ד' ל"ב ע"ב, דעל דברי הגמ' שם דאומרת: ומי מנו שמיטין ויובלות השתא משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו יובלות, עזרא דכתיב ביה כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות וששים הוי מני וכו', מפרש רבינו גרשום וכתב ז"ל: כל הקהל כאחד ארבע ריבוא, דאפילו עישור מישראל לא היו במקומן דהכי גמירי [דלעולם] אין ישראל פחותים מששים ריבוא כ"ש דלא מנו יובלות עכ"ל. הרי דרגמ"ה ז"ל מדי דברו על ירושת עזרא ומדת קדושתה מצא לנחוץ לאשמיענו בכאן דהמספר של הגוף הישראלי הכללי עד שיהא ראוי לשמו "ישראל" הוא לא פחות מששים ריבוא, ולא עוד אלא שהוסיף לבאר ולהשוב חשבוננו של עזרא לפי המודד הזה של ס' ריבוא, שיוצא לפי"ז שלא היה שם אפילו עישור מישראל, ובולט אפוא לעין דרגמ"ה רצה לאשמיענו בדבריו אלה כי הנצרך להיות בארץ כדי שיחשב שכל יושביה עליה הוא ששים ריבוא, וראיה חזקה מזה אפוא לדברינו הנ"ל.

(*) הרה"ג השואל אחרי שראה חידושי הנ"ל בגדר ביאת כולכם הסב את תשומת לבי גם לדברי רש"י בע"ז ד' כ' ע"ב (שמובא גם במהר"י קורקוס ז"ל על הרמב"ם פ"א דתרומות) שמזכיר נמי ענין זה של ס' ריבוא בהא דסוריא הוי כיבוש יחיד, דמבאר שלכן קרי ליה כיבוש יחיד מפני שהיה בלא ששים ריבוא...

והשיבותיו דאי משום הא בלבד אין הכרח לחידושנו כי ברש"י המדובר בעל דעת כמה מישראל צריך שיהי' הכיבוש עד שיקרא כיבוש רבים, ועל זה קבע שהוא ששים ריבוא, אבל אין מזה עדנה הוכחה לענין דין הצרכת "כל יושביה עליה" שהוא ג"כ בשיעור זה של ס' ריבוא ויש לומר דזה שפיר צריך שיהיה ממש כל יושביה של ישראל או רובו עליה, ורק הכיבוש מספיק שיהי' רק על דעת ס' ריבוא ונקרא עי"ז כבר כיבוש רבים...

(יא) ומה רבתה שמחתי כשמצאתי להגאון מקוטנא ז"ל בספרו ישועות מלכו בפ"א בתרומות הכ"ו, שמבליע בתוך דבריו כאל הנחה פשוטה דהשיעור בזה הוא ס' רבוא, וכתב זאת כלאחר יד כיעו"ש...

(יב) ואם צדקנו בדברינו האמורים בהגדרת ביאת כולכם הרי יוצא לנו שמאז שהתיישבו בארצנו כאן במספר של ששים ריבוא (קרי: שש מאות אלף מישראל) נקרא שכל יושביה עליה וחייבים בתרו"מ מה"ת, ומכ"ש שנתחייבנו בזה מה"ת כעת אחרי הכיבוש (ולא מכח חזקה לבד), ובכל מקום שכבשו הן בשטח של עולי בבל והן בשטח של עולי מצרים, ויורד גם העיכוב של חיסרון כל יושביה.

אם שמיטה תלויה ביובל. האם יובל עדיין שייך היום?

י. תוספות מסכת גיטין דף לו עמוד א

בזמן שאתה משמט כו' - פירש בקונט' דהשמטת קרקע לא נהגא בבית שני כדאמרי' בירושלמי בפרקין מנין שאין שמיטה נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג שנאמר וזה דבר השמיטה שמוט אחת שמיטת יובל ואחת שמיטת שביעית כו' ובבית שני הואיל ולא נהג יובל שלא היו כל יושביה עליה לא נהגא שמיטה מדאורייתא והא דאמרי' בערכין (דף לב:) מנו יובלות לקדש שמיטין היינו מדרבנן וקשה לר"ת דהיה לו להביא דירושלמי

טו. עזרא י

(יח) וימצא מבני הפקנים אשר השיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוֹצֵדֵק וְאֶחָיו מְעִשִׁיָה וְאֶלְיָעָזָר וְיָרִיב וְגַדְלָיָה:
(יט) ויתנו ידם להוציא נשיהם ואשמים איל-צאן על-אשמתם:

טז. תלמוד בבלי מסכת כריתות דף יא עמוד א

"ויתנו ידם להוציא נשיהם ואשמים איל צאן על אשמתם" - אמר רב חסדא: מלמד, שכולן שפחות חרופות בעלו.

יז. תלמוד בבלי מסכת כריתות דף יא עמוד א

ת"ר:

- והפדה - יכול כולה? ת"ל: לא נפדתה, יכול לא נפדתה? ת"ל: והפדה, הא כיצד? פדויה ואינה פדויה, חציה שפחה וחציה בת חורין ומאורסת לעבד עברי, דברי ר"ע.
- ר' ישמעאל אומר בשפחה כנענית הכתוב מדבר ומאורסת לעבד עברי. א"כ מה ת"ל והפדה לא נפדתה? דברה תורה כלשון בני"א...
- אחרים אומרים: לא ימתו כי לא חופשה - בשפחה כנענית הכתוב מדבר ומאורסת לעבד כנעני.

שיטת רבינו תם

יח. תוספות מסכת ערכין דף לא עמוד ב

התקין הלל - הכא משמע דבימי הלל שהיה בבית שני כדאמרינן בפ"ק דשבת (דף טו. ושם) הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן לפני הבית מאה שנה היו נוהגין יובל כיון דבתי ערי חומה היה נוהג כדאמר בפירקין דלעיל (דף כט.). דאין בתי ערי חומה אלא בזמן שהיובל נוהג. וקשה לפירש"י דפרק השולח (גיטין דף לו.) דתנן הלל תיקן פרוזבול ופריך בגמ' עלה מי איכא מידי דאורייתא משמטא והתקין הלל דלא תשמט? ומשני בשביעית בזמן הזה דרבנן, ופרש"י "והלל כרבי ליה דאמר שביעית להשמטת מלוה בזמן הזה

דרבנן, ואף על גב דהלל בבית שני הוה, סבירא ליה דבבית שני הואיל ולא היה יובל נוהג לא היה נוהג שמיטה מדאורייתא. ודאמרינן 'מנו יובלות לקדש שמיטין' מדרבנן קאמר. " וכאן משמע דבבית שני היה יובל נוהג מן התורה! וכן משמע בכריתות פרק ארבעה מחוסרי כפרה בסופו (דף יא.) "ויתנו ידיהם להוציא (את) נשיהם ואשמים וגו' אמר רב חסדא מלמד שכולן שפחה חרופה בעלו ושפחה חרופה, " היינו חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי, ואמרינן בפרקין דלעיל (דף כט.) דאין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, אלמא נהגו יובלות בבית שני! וצ"ל דע"כ דאין הכי נמי דנהגו יובלות בבית שני, ואף על גב דכל ישראל לא חזרו בימי עזרא כדכתיב (נחמיה ז) 'כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות וששים', ומיהו מכל שבט ושבט חזרו מקצתן והוי שפיר כמו "כל יושביה עליה" כדאמרינן לקמן שמנו יובלות אף על גב דלא חזרו כולן. וההיא דפרק השולח (גיטין דף לו.) צ"ל דהלל לאו לדריה תקין אלא יודע היה שהבית היה עתיד ליחרב ולפיכך תיקן פרוזבול. ואף על גב דבעי התם הלל כי תקין פרוזבול לדריה הוא דתקין או לדרי עלמא תקין, ההיא לאו לאביי קבעי כי אם לרבא דמתרץ התם הפקר ב"ד היה הפקר.

יט. שו"ת יחזה דעת חלק א סימן מג

והנה מבואר בסידור רב סעדיה גאון (במבוא עמוד י'), שבתפלות ובמטבע הברכות אנו סומכים על המקובל בדינו במסורה מביאי ד' ואנשי כנסת הגדולה, שהיו להם שני סדרים בתפלות, סדר אחד לזמן מלכות ישראל, וסדר אחר המיועד לזמן הגלות ע"ש. וזה על פי מה שאמרו (בנזיר ל"ב ע"ב), שיודעים היו שעתידי המקדש ליחרב... נמצא שגם הנוסח של תפלת נחם המקובל בדינו מדורי דורות יסודתו בהררי קודש, על ידי רבותינו אנשי כנסת הגדולה....

כ. השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שורש א

וכן אמרו בבהמ"ז שהוא ודאי מן התורה (ברכו' מח ב) משה תיקן ברכת הזון יהושע תקן ברכת הארץ שלמה תקן בונה ירושלם. וכולן אין מטבען תורה אבל נצטוינו מן התורה שנברך אחר אכילתנו כל אחד כפי דעתו, כענין ברכת מנימין רעיא שאמר בריך רחמנא מאריה דהאי פיתא (שם מ ב), ובאו הנביאים ותקנו לנו נוסח מתוקן הלשון וצח המליצה ושנינו בו אנחנו עוד בגלות ומלכות בית דוד משיחך מהרה תחזירנה למקומה ותבנה ירושלם עיר קדשך. כי הענין תקן שלמה ובית דינו והלשון כפי הזמנים יאמר.

שיטת רמב"ן

כא. חידושי הרמב"ן מסכת גיטין דף לו עמוד א

ור"ת ז"ל הקשה... ואינו מחזור לי שלפי דעתי אפילו למ"ד עשרת השבטים ירמיהו החזירן לא גלו לבבל מעולם אלא חזרו למקומם הראשון, כדאמרינן (ילקוט ויקרא סי' תרע"ה) "ואבדתם בגוים אלו עשרת שבטים שגלו למדי", ושם נשתקעו כולם ולא נתערבו עם ישראל ולא גלו לבבל ובבית שני לא היו מעולם, ועוד שאם לא היה הלל מתקן דורו לא הי' מתקן לדורות הבאים אלא הם יחושו לעצמם, ועוד אי אפשר לומר שיתקן הלל ויאמר לכשיחרב בית המקדש יעשו פרוזבול חס ושלום שלא היה פותח פיו לשטן ולא מתקן תקנות לחרבן אף על פי שהיו יודעין שיחרב! והתימה הגדול שמתמיהנו הרב ז"ל בדבריו שהרי המקראות מוכיחים הן דכתיב "ויעבירו קול ביהודה ובירושלים לכל בני הגולה להקבץ ירושלים" וכתיב "ויקבצו כל אנשי יהודה ובנימין ירושלים" והרבה מפורשין מהם ובדברי הימים מפורשים כל החוזרים ומשבט יהודה ובנימין היו, ועוד שהרי הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל ונתישבו במקצתה של א"י כמה שרצו ולא נתחלקו השבטים, ואמרינן התם בערכין "היו עליה אבל היו מעורבבין, שבט יהודה בבנימין ושבט בנימין ביהודה. יכול יהא היובל נוהג? ת"ל 'לכל יושביה' בזמן שיושביה כתקנן ולא בזמן שהן מעורבבין", ועוד שהרי אפילו לענין חלה אמרי' בכמה דוכתי (גדה מ"ז א') אפילו למ"ד תרומה בזמן הזה דאורייתא חלה דרבנן משום דכתיב 'בבאכם' בביאת כולכם אמרתי ולא בביאת מקצתכם, וכי אסקינהו עזרא לאו כולהו ישראל סלוק, ואם עלו כל השבטים עד שנקרא בהם "כל יושביה עליה" כ"ש שאני קורא בהם בבאכם, וזה דבר ברור ומפורש, אלא אינו נקרא "כל יושביה עליה" ולא "בבאכם" עד דאיכא רוב כל שבט ושבט כדאמרינן בעלמא בכל דיני הצבור לפסח ופר העלם דבר של צבור, וכי תעלה על דעת הרב ז"ל שאם עלו שנים או שלשה מכל שבט ושבט יהא יובל נוהג להם? אבל דברי ר"ת ז"ל קושיות הם צריכות לפנים, וי"ל שהיה דין בית בבתי ערי חומה נוהג בימי הלל מדבריהם, ואפשר שכל דיני יובל נוהגין כן מדבריהם בימיו, ולא לעבור על ד"ת ולהתיר עבד עברי בשפחה אלא להחמיר. וסעד נמצא לזה בספר יוסף בן גוריון הכהן שאמר שנתקדש היובל בימי אחד ממלכי החשמונאים. ומה שאמרו בכריתות "מלמד שכולם בעלו שפחה חרופה" י"ל בימי צדקיהו בעלום כדאמרי' "וצפירי חטאת שנים עשר" על ע"ז שעבדו בימי צדקיהו הביאום. אבל ר"ת ז"ל היה מדחה זה משום דע"ז בימי צדקיהו אשכחן דעבדוהו אבל אימת בעלו נשים נכריות ושפחות? בימי עזרא ולא בימי צדקיהו! וי"ל דרב חסדא ס"ל כאחרים דאמרי' "ומאורסת לעבד כנעני", ולרבנן דאמרי' "מאורסת לעבד עברי" על דבר אחר הביאו אשמות, ושמה [אשמות] תלויין היו. עוד יש לי לומר שאם קנה עבד עברי בזמן הבית ונרצע וחרב הבית קודם שיצא ובטל היובל שהוא עובד לעולם ודינו כדין עבד עברי להתירו בשפחה. ועוד רב חסדא סבר לקמן חציה שפחה וחציה בת חורין בת איתרוסי היא הילכך משכחת לה כגון שקדשום בזמן הבית שהיה היובל נוהג וחרב הבית ובעלום בימי עזרא...

ולענין הלכה שמטת קרקע נוהגת בארץ ישראל לדברי חכמים דבר תורה דקי"ל קדושה ראשונה ושנייה יש להן שלישיית אין להן. ולמ"ד יש להן, מדרבנן. ולדברי רבי ודאי מדבריהם נוהגת היא, כדאמרי' בריש משקין לענין שמטת קרקע בשביעית בזמן הזה, ורבי היא דתקון רבנן דתנהוג כמו שתקנו תרומות ומעשרות מדבריהם למ"ד שלישיית יש להן. ואמרינן התם מכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעיתא משום ארנונא, ועוד מעובדא דריש לקיש דאיתא התם במס' סנהדרין (כ"ו א') ובפסחים בפ' מקום שנהגו (נ"א א') א"ל רבה בר בר חנה לבריה לא תאכל ספיחי כרוב לא בפני ולא שלא בפני, וש"מ דשמטת קרקע נוהגת....

שיטת רמב"ם

כב. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כה
אין שביעית נוהגת אלא בארץ ישראל בלבד שנאמר כי תבואו אל הארץ וגו', ונוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית.

כג. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ט:ב

אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם שמיטת קרקע, שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף, ודבר זה קבלה הוא, אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע אתה משמיט כספים בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ, ובזמן שאין שם שמיטת קרקע אין אתה משמיט כספים בשביעית אפילו בארץ.

כד. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק י

הלכה ג: שבעה עשר יובלים מנו ישראל משנכנסו לארץ ועד שיצאו, ושנה שיצאו בה שחרב הבית בראשונה מוצאי שביעית היתה ושנת שש ושלושים ביובל היתה, שארבע מאות שנה ועשר שנים עמד בית ראשון, כיון שחרב הבית בטל מנין זה, משבטלה נשארה הארץ חרבה שבעים שנה ונבנה בית שני, וארבע מאות ועשרים שנה עמד, ובשנה השביעית מבנינו עלה עזרא והיא הביאה השנייה, ומשנה זו התחילו למנות מנין אחר, ועשו שנת י"ג לבנין בית שני שמיטה, ומנו שבע שמיטות וקדשו שנת החמישים, אעפ"י שלא היתה שם יובל בבית שני מונין היו אותו כדי לקדש שמיטות

הלכה ד: נמצאת למד שהשנה שחרב בה הבית באחרונה שתחלתה מתשרי שאחר החרבן כשני חדשים שהרי מתשרי הוא המנין לשמיטים וליובלות אותה השנה מוצאי שביעית היתה, ושנת ט"ו מן היובל התשיעי היתה, ולפי חשבון זה שנה זו שהיא שנת אלף ומאה ושבע לחרבן שהיא שנת שמנים ושבעה ואלף וארבע מאות למנין שטרות שהיא שנת שש ושלושים ותשע מאות וארבעת אלפים ליצירה היא שנת שמיטה והיא שנת אחת ועשרים מן היובל.

הלכה ה: אבל כל הגאונים אמרו שמסורת היא בידיהם איש מפי איש שלא מנו באותן השבעים שנה שבין חרבן בית ראשון ובנין בית שני אלא שמיטות בלבד בלא יובל, וכן משחרב באחרונה לא מנו שנת החמישים אלא שבע שבע בלבד מתחלת שנת החרבן וכן עולה בגמרא ע"ז חשבון זה שהוא קבלה.

הלכה ו: ושנת השמיטה ידועה היא ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי א"י, וכולן לא מנו אלא לשני חורבן משליכין אותן שבע שבע, ולפי חשבון זה תהי שנה זו שהיא שנת שבע ומאה ואלף לחרבן מוצאי שביעית, ועל זה אנו סומכין, וכפי החשבון זה אנו מורין לענין מעשרות ושביעית והשמטת כספים שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות.

הלכה ז: שנת יובל אינה עולה ממנין שני השבוע, אלא שנת תשע וארבעים שמיטה ושנת חמישים יובל, ושנת חמישים ואחת תחלת שש שנים של שבוע וכן בכל יובל ויובל.

הלכה ח: משגלה שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו היובלות שנאמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה בזמן שכל יושביה עליה, והוא שלא יהיו מעורבבין שבט בשבט אלא כולין/כולן/ יושבים כתקנן, בזמן שהיובל [נוהג בארץ] נוהג בחו"ל שנאמר יובל היא בכ"מ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית.

הלכה ט: ובזמן שהיובל נוהג דין עבד עברי, ודין בתי ערי חומה, ודין שדה חרמים ודין שדה אחוזה, ומקבלין גר תושב ונוהגת שביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מן התורה, ובזמן שאין היובל [נוהג] אינו נוהג אחד מכל אלו חוץ משביעית בארץ, והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם כמו שביארנו.

כה. ר' חיים הלוי הלכות שמיטה ויובל פרק י:ה

ובהשגות ז"ל א"א הגאונים שאמרו שאין מונין משנת החרבן אלא שבע אולי ג"כ קודם החרבן [מנו רק שמיטה ולא יובל], כי יש מפרשים דסבירא להו כרבי יהודה דאמר שנת חמישים עולה לכאן ולכאן וכו' עכ"ל, וביאור הדברים של השגת הראב"ד הוא, דבאמת הרי מבואר בערכין דף ל"ב [ע"ב] דבבית שני נהגה רק שביעית ולא יובל, מ"מ מנו יובלות לקדש שמיטין, וכן פסק הרמב"ם בהל"ג שם. הרי דאע"ג דאין יובל נוהג, מ"מ חשבון השנים של שביעית היה מתחיל לאחר שנת החמישים, ועל כן מנו יובלות בכדי להתחיל אח"כ חשבון שנות השביעית. וא"כ מאי שנא דלאחר חורבן לא מנו יובלות? הלא הדין של חשבון השנים לא נשתנה גם לאחר החרבן! ועל כרחך, סובר הראב"ד דמה שאמרו הגאונים דלא מנו יובלות לאחר חורבן הוא רק לר' יהודה, דלדידיה גם בבית שני לא מנו יובלות מאחר שעולה לכאן ולכאן. אבל הרמב"ם דפסק כרבנן דבבית שני מנו יובלות לקדש שמיטין, קשה מאי שנא דלאחר חורבן לא מנו יובלות? ואשר יראה לומר בזה, על פי מה שפסק הרמב"ם בהל"א שם ז"ל מצות עשה לספור שבע שבע שנים ולקדש שנת החמישים שנאמר "וספרת לך שבע שבתות שנים וגו' וקדשתם את שנת החמישים," ושתי מצות אלו מסורין לב"ד הגדול בלבד עכ"ל, וא"כ י"ל דאין היובל נוהג אלא א"כ הוקבע ע"י ספירה וקידוש ב"ד, ואם לא הוקבע ע"י ספירה או שלא קדשוהו אינו יובל... והנה הא דמנו יובלות לקדש שמיטין, הא הוי משום דכן הוא הדין דאע"ג דאין יובל נוהג, מ"מ אינו עולה במנין השמיטין, וצריך למנות השמיטין אחר שיעבור שנת

היובל. ולפ"ז נוכל לומר בדעת הגאונים לדעת הרמב"ם, דכל זה [שאין שנת יובל נכנס למנין שנות שמיטה] הוא בזמן הבית שהיתה ספירת ב"ד וקדשו את היובלות, **והיילא בהו קביעותא דשנות יובל**, אלא דלא היה היובל נוהג משום דלא היו כל יושביה עליה, והך דינא ד"כל יושביה" אינו מעכב אלא שלא ינהגו בה דיני יובל, כמו החזרת שדות וכדומה, אבל עצם השנה דין יובל עליה מדין תורה, וע"כ הוי בה דינא שאינה עולה לחשבון השמיטין, וע"כ מנו יובלות לקדש שמיטין. משא"כ לאחר החורבן, דחסר אז ספירה וקידוש ב"ד, **עצם השנה לית בה דין יובל**, דבלא קביעת הספירה והקידוש כל השנים אין נקבעים ועולין בחשבון היובל, ובטל כל מספר היובל, ושנה זו אין בה דין שנת החמשים ואינה שנת היובל כלל, וע"כ באמת הדין דעולה היא למנין השמיטין, ולא שייך למנות יובלות לקדש שמיטין כיון דמצד הדין השנה עולה במנין השביעית הבא, ושפיר פסק הרמב"ם לדעת הגאונים דלאחר החורבן אין מונין רק שמיטין לבד וחשבון היובלות בטל.

ונראה דיסוד דברי הרמב"ם עפ"י הספרא פ' בהר וז"ל "מנין עשה שביעית אף על פי שאין יובל? ת"ל 'והיו לך שבע שבתות שנים'. ומנין עשה יובל אף על פי שאין שביעית? ת"ל 'תשע וארבעים שנה' דברי ר"י. וחכמים אומרים שביעית נוהגת אף על פי שאין יובל, והיובל אינו נוהג אלא א"כ יש עמו שביעית." והנה הא דקאמר **עשה יובל אף על פי שאין שביעית**, היכן מצינו שהיובל יהיה נוהג והשביעית לא תהיה נוהגת? בעל כרחך רק באופן זה שבשנת השביעית לא היו כל יושביה עליה ובשנת היובל היו כל יושביה עליה, וא"כ ע"כ ס"ל לר"י וחכמים דהכא דבשביעית בעינן 'כל יושביה', כרבי בריש מועד קטן דמקיש שביעית ליובל, וא"כ קשה רישא דספרא דאמר מנין עשה שביעית אף על פי שאין יובל, הרי בזמן שאין יובל הא אז אין גם שביעית, כדמוכח מסיפא דלענין כל יושביה שוה שביעית ליובל! וע"כ צ"ל דהך דרשא **עשה שביעית אף על פי שאין יובל** איירי היכא דחסר ספירת ב"ד בינתיים, דאז הרי בטל החשבון של יובל, וכמו שהבאנו לעיל לשון הרמב"ם דמצות עשה לספור שבע שבע שנים ולקדש שנת החמשים, והיינו כדכתיב בקרא וספרת, והנך שנים דלית בהו ספירה אין עולין לחשבון שנות היובל, ומבטלין את החשבון שצריך לחזור ולספור מחדש שנות היובל, ונמצא דהנך שנים דלית בהו ספירה לית בהו יובל, כיון דלעולם לא יצורפו לשני היובל.

כו. כסף משנה הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כה

...אבל קשה שכתב רבינו בפירושו "בזמן שאין היובל נוהג אינו נוהג אחת מכל אלו חוץ משביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם," הרי שכתב בשביעית בזמן שאין היובל נוהג אינה אלא מדבריהם ואפילו שביעית דקרקעות! וי"ל ד"מדבריהם" דקאמר לא קאי אלא להשמטת כספים דסמך ליה, דאילו שמטת קרקעות מדאורייתא נמי נהגה בכל זמן. ואי הוה אמרינן שמה שכתב רבינו כאן דנוהגת אף שלא בפני הבית מדרבנן הוה ניחא אבל פשטא דמילתא דמדאורייתא קאמר:

כז. משיב דבר ב:כה (קונטרס דבר השמיטה)

עוד ב' שיטות

כח. השגות הראב"ד על הרי"ף מסכת גיטין דף יט עמוד א

ראיתי שכתב הרב ז"ל ענין פרוזבול והסוגיא כולה ולא ידעתי אם הוא סובר שנוהג השמטת כספים בזמן הזה או שמא למי שנוהג מדת חסידות ומשמט כרבה או כרבנן דבי רב אשי ור' חייא בר אבא. ונ"ל דהני כוליהו מדת חסידות קא עבדי, דהא קי"ל כרבי דדריש "דבר השמטה שמוט" והשתא ודאי אין יובל נוהג לא בארץ ולא בחו"ל לא מן התורה ולא מדרבנן, שהרי אין יושביה עליה ואין שם ב"ד תוקעים ואין עבדים משתלחים והנך מעכבי כדאיתא בר"ה....

כט. חידושי הרמב"ן מסכת גיטין דף לו עמוד א

י"א שהלכה כרבי דאמר אין שמטה נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג לפי שסוגיא זו הולכת להקל בפרוזבול בכל דיניהן, ואי שביעית דאורייתא כרבנן, בשל תורה הלך להחמיר!

וכיון דקי"ל שהשמטה תלויה ביובל לדבר תורה, אף מדבריהם אינה נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג מדבריהם, וכי היכי דתקון רבנן זכר לשמטה תקון זכר ליובל, ואי אפשר שתקנו לזה ולא תקנו לזה לפי ששניהם תלויים זו בזו. והיובל טעון קדוש ב"ד ובימי רבותינו היה ב"ד קבוע בארץ ישראל ותוקעין ומשלחין עבדים ושדות חוזרין לבעליהן זכר ליובל ולפיכך היתה השמטה נוהגת מדבריהם בין בעבודת קרקע בין בהשמטת כספים, אבל עכשיו שאין שם ב"ד שמקדשין אותו ואין תוקעין ואין משלחין עבדים אין היובל נוהג כלל שאלו הדברים מעכבין ביובל כדאיתא במס' ר"ה וכיון שבטל היובל בטול גמור ואינו נוהג אפי' מדבריהם אף השמטה אינה נוהגת כלל ואפ"ל מדבריהם לא בעבודת קרקע ולא בהשמטת כספים, וזו היא דעת הראב"ד ז"ל.

ואין זה מחזור! ועוד שאמרו בירושלמי לדברי רבי פסקו היובלות שמטה נוהגת מדבריהם, ולא אמרו בשעה שהיובל נוהג מדבריהם שמטה נוהגת מדבריהם! ועוד שמימי ר' הלל הנשיא שתקנו לנו סדר מועדות וקדשן לדורות על פי מנין שאנו מונין בו שוב לא היה בארץ ישראל ב"ד ראוי לקדש, וכ"ש בימי רב אשי שכבר בטלו מומחין מארץ ישראל, אלא בזמן הזה היה ואעפ"כ מצינו לו ולרבנן דדריה דמשמטי ומטרחי נפשיהו למיכתב פרוזבול! ולפום דעתא צילתא נמי אינו במשמע שקדשו יובל מדבריהם לאחר חרבן שהרי הארץ חרבה ושממה בידי טמאים ואין ישראל עליה אלא כעבד שלן באכסניא ולמה יחזרו שדות ובתי ערי חומה וינהיגו בעבדים והם עבדים לעבדים, אבל בימי הבית הוא שנהגו בו.

והראיה המכרעת ששנת השמטה מפורסמת בארץ ישראל היום ומנהג אבותיהם בידיהם להשמיט קרקע כלומר שנוהגין בה כל קדושת שביעית, ומעתה נמצינו למידין בשמטת כספים שנוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ כדפרישית...